

Het lijkt een mop: een containerpark uit Jabbeke, een kerk uit Leuven en een omroepgebouw uit Schaarbeek komen elkaar tegen in Venetië. Maar het is de aanstekelijke maquette die Bovenbouw maakte voor de architectuurbiënnale.

Hoe gaan we samen leven? Met die vraag stuurde de Libanese architect Hashim Sarkis zijn collega's naar de ontwerptafel. Sarkis is de hoofdcurator van de architectuurbiënnale van Venetië. Zijn vraag bleef door de coronacrisis een jaar langer rondgonzen dan gepland, maar dit weekend presenteren de deelnemende landen hun antwoord.

Het Vlaams Architectuurinstituut (VAI) kreeg 49 voorstellen binnen. Uiteindelijk werd het bureau Bovenbouw aangeduid om de Vlaamse inzending te leveren voor het Belgisch paviljoen. Voor Composite presence stelde het een fictief landschap samen met vijftig recente projecten van 45 bureaus. Zelf bleef het zo bescheiden om maar één eigen project in deze reuzenmaquette te monteren.

'We hebben enkele gevestigde namen mee,' zegt Dirk Somers van Bovenbouw, 'maar in de slipstream hebben we veel jong werk geselecteerd. Succesvol aan het Vlaams architectuurbeleid is dat dertigers hier kansen krijgen. Ze kunnen bouwen en doorgroeien. Dat is heel betekenisvol. In Nederland en Groot-Brittannië worden de opdrachten meer volgens de marktlogica toegekend. Vijftigers en zestigers blokkeren er de groeikansen van jongeren.'

Bovenbouw is niet alleen met een genereuze en verfrissende selectie komen aanzetten, het heeft daar ook een speelse en prikkelende methodiek voor bedacht. Het stelde een capriccio samen: niet de springerige compositie uit de muziekwereld, maar de fantasierijke variant uit de schilderkunst. Daarvoor plukten schilders als Giovanni Pannini, en later Canaletto en Piranesi, indrukwekkende gebouwen uit verschillende steden. 'Ze weekten die gebouwen los uit hun eigen context. Daarna speelden ze die samen uit in fictieve stadsbeelden', zegt Somers. 'En het resultaat moest sterker zijn dan het origineel.'

Nieuw samengesteld gezin

Voor Composite presence kreeg die capriccio de vorm van een atypisch grote maquette. Zo lijkt het alsof je door een stad loopt. Wat een nieuw samengesteld gezin is voor onze demografie, is dit nieuw samengestelde landschap voor onze ruimtelijke ordening. Hoewel de maquette herkenbaar is, schetst ze een radicaal beeld. 'Het beeld dat we creëren, is relevant voor Vlaanderen', zegt Somers. 'Op een compacte manier vermengen we stedelijke en landelijke situaties. Er heerst nog altijd een soort angst voor de stad, terwijl we het al lang zijn. We zijn een beetje een metropolitane regio in denial. Met deze maquette presenteren we op een attractieve manier hoe dat er zou kunnen uitzien.'

En zo staat een industriële silo uit Wijnegem (Stéphane Beel Architects) plots naast een gerestaureerde fermette uit Essen (Schenk Hattori) tegenover een politiekantoor met wooneenheden uit hartje Borgerhout (HUB). Ze lijken niet eens op te kijken van elkaars aanwezigheid. Sociale woningen, een basisschooltje en zelfs een containerpark sluiten naadloos aan bij een historisch pand uit het stadscentrum of een lastig hoekperceel in de voorstad. Een kerk, een jeugdcentrum, een archief en een maatwerkbedrijf verdragen elkaars gezelschap. Een ondeugende toevoeging is die van het omroepgebouw van Robbrecht en Daem/Dierendonckblancke - dat door de VRT werd afgevoerd.

Artistieke vrijheid

Het in elkaar passen van al die projecten was een 'knettergekke tiendimensionele puzzel'. Om die te leggen, moest architect Somers denken als stedenbouwkundige. 'In België ben je dat eigenlijk altijd allebei. De stedenbouwkundige basis is bij ons zo zwak, dat een architect zich altijd moet afvragen welke rol hij kan spelen en wat hij kan doen voor de stad. Vaak spreken we daar met zelfverachting over. Met deze maquette willen we aantonen dat je met die informele, rommelige stedenbouwkundige situatie best spannende architectuur kunt maken als je goed naar elkaar luistert. Het is eigenlijk een negotiated city.'

Daarom is Somers tegen de artistieke vrijheid waar architecten zich graag op beroepen. 'Een schilder kan die artistieke vrijheid voluit - laten spelen. In een museumzaal hangt Rothko drie meter van Matisse. Er zit een witruimte tussen en die vormt een buffer. In een stad is dat anders. Daar plakt Rothko naast Matisse en die weer naast Donald Judd. Daar kan je niet zomaar wat doen. Tenzij je een heel groot terrein hebt of een park. Daar kan je rustig je ding neerzetten zonder ergens naar om te kijken.'

De zoektocht van Bovenbouw ging vooral uit naar projecten die hun energie haalden uit die zwakke stedenbouwkundige basis. Ongebruikelijk diepe kavels lijken zich toch te kunnen lenen voor slim gebruik. Vlaktbij de Gentse spoorlijn trok Marie-José Van Hee de kantoorloods Baillol op, in Hoboken deed De Smet-Vermeulen iets gelijkaardigs met een politiekantoor. De maquette bevat nogal wat gebouwen met een knik in, omdat de percelen steil, puntig of hoekig waren. Te midden van alle lintbebouwing liggen vaak binnengebieden, waar wel eens publieke voorzieningen terechtkomen, zoals cultuurhuis De Steen in Bocholt (Ono Architecten). Een gebouw dat het volle leven dient, ligt zo op de tegengestelde plek van waar het hoort te liggen.

Frictie

'Die frictie in Vlaanderen is spannend. Ze geeft levendigheid aan het landschap', vindt Somers. 'Sommige gemeenten slagen erin om al hun gebouwen netjes op twee verdiepingen te houden. Ze hebben een consequent stedenbouwkundig beleid, maar eigenlijk is dat een gigantische slappe, fletse brij. Als je er twee kilometer doorrijdt, is er geen cadans, geen hiërarchie of geen herkenningspunt. Daarom hebben we enkele projecten met een schaa sprong toegevoegd.'

Het verschijnsel van de schaa sprong is ons niet vreemd, natuurlijk. 'Als je over de Antwerpse Leien rijdt, passeer je langs parmantige herenhuizen van drie verdiepingen, waar plots een appartementsblok van acht hoog tussen oprijst. Sommige projecten springen daar

goed mee om. Op de Meir zijn een paar historische huizen beschermd, omdat ze nogal snel begonnen te verdwijnen. DMT Architecten heeft van zo'n klein huisje een schaa sprong moeten maken naar een groot programma. Door de gevel meer plasticiteit te geven, is het gebouw zoveel interessanter dan de aanpak van de jaren 70.'

Historische gebouwen krijgen rustig hun plaats in het denkbeeldige verstedelijkte Vlaanderen. Een sprieterig historisch hoekhuis in Antwerpen is door DmvA verbouwd tot een éénkamerhotel. Voor de Leuvense Sint-Michielskerk ontwierp 360 Architecten een prachtige barokke hoogzaal voor het orgel. De aanwezigheid van historische gebouwen zat al in het voorstel waarmee Bovenbouw de oproep van het Vlaams Architectuurinstituut won. 'Daar zat een foto in van de Brusselse Varkensmarkt. Daar heb je het hedendaags gebouw van jeugdtheater Bronks en iets verderop huizen uit de 16de tot 18de eeuw. Waar ter wereld vind je zo'n combinatie? Tweehonderd jaar geleden was de Varkensmarkt wat het dorpsplein van Broechem nu is. Dus als dat op de Varkensmarkt kan, dan in Broechem toch ook?'

Duurzaamheid

Het lijkt geen twijfel dat 'duurzaamheid' een buzzwoord wordt op deze Biënnale. Bovenbouw heeft weinig ambitie om mee te zingen in dat koor. 'Zonder zoveel woorden brengen we met onze maquette een duurzaamheidsverhaal met de twee voeten op de grond. We moeten geen nieuwe steden verzinnen. We moeten gewoon zorgen dat de bestaande steden performanter, dener en energierobuuster worden. De stad van de toekomst ligt voor onze neus. Impliciet zit er wel een boodschap in: doe je huiswerk op de juiste manier.'

De vijftig geselecteerde projecten zijn na te kijken op

www.vai.be/nieuws/50x-composite-presence

Geert Sels

Copyright © 2021 Mediahuis. Alle rechten voorbehouden